

• ЗІБРАННЯ ТВОРІВ •

УМБЕРТО ЕКО

ІМ'Я РОЗИ

Роман

Нова авторська редакція
2012 року

Харків
«ФОЛІО»
2018

ДЕНЬ ПЕРШИЙ

Першого дня час перший,

де подорожні прибувають під обитель, а Вільям дає доказ
неабиякої проникливості

Був чудовий пізньолистопадовий ранок. Уночі трохи падав сніг, але землю вкривав лиш свіжий сніговий серпанок, не товщий від трьох пальців. Ще затемна, одразу після хвалитен, ми вислухали месу в якомусь долішньому сільці. Відтак зі сходом сонця ми пустилися в путь до гір.

Ми піднімалися стрімкою стежиною, яка зміїлася навколо гори, і тут я побачив абатство. Здивували мене не мури, які оточували його з усіх боків, бо подібні я не раз бачив у цілому християнському світі, а радше махinya споруди, що її, як я потім довідався, називали Вежею. Була то восьмикутна будівля, яка з віддалі здавалася чотирикутником (досконала фігура, яка виражає міць і неприступність Божого Граду); південні сторони її підносилися над дворичцем обители, а північні немов виростали із самих складок гори, спираючися на неї і нависаючи над безоднею. Знизу подекуди здавалось, що це скеля сягає самого неба і поступово, не змінюючи ні барви, ні фактури, переходить у донжон (діло рук гігантів, від яких не мають таємниць ні земля, ні небеса). Три ряди вікон надавали надбудові троїчного ритму, і те, що матеріально було квадратним на землі, ставало духовно трикутним у небі. Підійшовши ближче, я зрозумів, що з кожного кута цієї чотирикутної форми виростає по семигранній башті, п'ять граней якої виступають назовні — отже, чотири з восьми граней головного восьмигранника породжували чотири менші семигранники, які зовні виглядали п'ятигранниками. Хто б не постеріг дивогідної злагоди всіх святих сих чи-

сел, кожне з яких містить витончений духовний смисл! Вісім — число досконалості кожного чотиригранника, чотири — число Євангелій, п'ять — число просторів світу, сім — число дарів Святого Духа. За масивністю і формою Вежа схожа була на замок Урсіно або даль Монте, які мені довелося побачити опісля, але через своє неприступне розташування виглядала куди моторошніше, сповнюючи страхом серце подорожнього, який поволі до неї наближався. На щастя, ранок видався напрочуд ясний, тому споруда ся не постала переді мною такою, якою вона постає у дні буремні.

Але я б не сказав, що вона вселяла радісні почуття. Мене вона перелякала, породивши легкий неспокій. Відає Бог, що не були то лиш примари незрілої моєї душі, і я слушно витлумачив достеменні провістя, закарбовані на камені з самого того дня, коли гіганти взяли ся за її спорудження, і ще до того, як сліпа воля монахів наважилася посвятити її на сторожу Божого слова.

* * *

Поки наші мули, шкандибаючи, долали останній гірський закрут, де гостинець розходився утрибч, породжуючи дві бічні стежки, учитель мій на якусь мить спинився, озираючись то на узбіччя шляху, то на сам шлях, то вище по шляху, де на певному відтинку ряд вічнозелених піній утворював ніби природній дах, посивілий од снігу.

— Багата обитель, — мовив він. — Абат не проти попишатися при публічних okazіях.

Я вже звук чути від нього ексцентричні твердження, тому розпитувати не став. Відтак, проїхавши ще кавалок шляху, ми почули голоси, і на скруті дороги виринула невелика ватага ченців і челядників. Один із них, забачивши нас, вельми гречно виступив наперед.

— Ласкаво просимо, мосьпане, — мовив він, — і не дивуйтесь, що я знаю, хто ви такі, нас-бо повідомили про ваше прибуття. Я — Ремігій з Варагіни, монастирський келар. І якщо вашмось справді брат Г'юльєльмо з Баскавілли, про це слід попередити настоятеля. Біжи мерщій, — наказав він, повернувшись до пахолка зі свого почту, — й оголоси, що гість наш уже вступає у монастирські мури!

— Дякую вам, отче келар, — сердечно відповів мій учитель, — я тим більше ціную вашу чемність, що ви перервали свої пошуки,

аби привітати мене. Та не бійтесь, кінь пройшов сюди і звернув стежкою праворуч. Він ледве чи зайде далеко, бо, дійшовши до гноївні, напевне зупиниться. Він надто розумний, щоб кидатись униз урвищем...

— Коли ви його бачили? — спитав келар.

— Ми його не бачили, правда, Адсо? — мовив Вільям, повертаючись до мене з веселим виглядом. — Та якщо ви шукаєте Гнідого, тварина допевне там, де я оце сказав.

Келар завагався. Зиркнув на Вільяма, тоді на стежку, і врешті спитав:

— Гнідого? Звідкіля ви знаєте?

— Ну як же, — мовив Вільям, — цілком очевидно, що ви шукаєте Гнідого, улюбленого коня настоятеля, найкращого румака у вашій стайні, темної масті, зростом у два аршини з трьома вершками, хвіст у нього пишній, копито мале і кругле, але чвал рівномірний; голова маленька, вуха гострі, а очі великі. Він пішов праворуч, кажу вам, і краще покваптеся.

Келар на якусь мить завагався, відтак подав знак своєму почтові і вирушив униз стежкою праворуч, а тим часом наші мули знов почвалали під гору. Я саме збирався розпитати Вільяма, бо мене пекла цікавість, але він зробив мені знак зачекати: і справді, через кілька хвилин ми почули переможні вигуки і на закруті стежки знов показалися ченці і челядники, ведучи за вуздечку коня. Вони пройшли обіч, вельми зачудовано позираючи на нас, і поспішили перед нас до монастиря. Гадаю, що Вільям саме тому сповільнив крок, щоб дати їм змогу розповісти іншим про цю приключку. Я ж бо не раз вже мав нагоду пересвідчитися, що учитель мій, хоча й вельми чесотливий у всьому муж, гріхував-таки марнослов'ям, коли була нагода дати доказ своїй проникливості, і тому, знаючи його дар тонкого дипломата, я зрозумів, що він хоче прибути до монастиря, увінчаний славою мудрої людини.

— Тепер скажіть мені, мосьпане, — не зміг врешті стриматися я, — звідки ви се знали?

— Любий мій Адсо, — мовив учитель. — Впродовж цілої нашої мандрівки я вчу тебе розпізнавати сліди, через які світ промовляє до нас, немов велика книга. Алан Лілльський говорив:

omnis mundi creatura
quasi liber et pictura
nobis est in speculum¹,

маючи на увазі невичерпну скарбницю символів, якими Господь через свої створіння мовить нам про життя вічне. Та вселенна ще балакучіша, ніж гадав Алан, і говорить не лише про речі остаточні (тоді промовляє вона завжди у спосіб невідомий), але й про речі дочасні, і тоді промовляє вона цілком зрозуміло. Мені соромно повторювати тобі те, що ти й сам повинен знати. Біля перехрестя, на ще свіжому снігу дуже виразно видніли відбитки кінських копит, які звернули на стежину ліворуч від нас. А що відстань між одним відбитком і другим була рівновелика і регулярна, самі копита — невеличкі і круглі, а почвал рівномірний, то я відразу зрозумів, який то був кінь, і те, що він ішов урівноважено, а не летів стрімголов, забрикавшись. Там, де пінії утворюють такий собі природний дах, деякі галузки було недавно зламано саме на висоті у два аршини і три вершки. А на шпичках ожинового куща, там, де тварина, мабуть, звернула на стежку праворуч від себе, гордовито помахуючи своїм пишним хвостом, zostалися довгі чорні кінські волосини... І не кажи мені, буцім не знаєш, що ця стежка веде до гноївні, адже, долаючи нижній закрут, ми бачили сліди нечистот, що їх зливають вниз зі східної башти, споганюючи сніг; а саме розташування перехрестя свідчить про те, що ця стежка може вести лише у той бік.

— Гаразд, — мовив я, — а маленька голова, гострі вуха, великі очі...

— Не знаю, чи він справді такий, але ченці саме таким його бачать. Говорив же Исидор з Севільї, що краса коня вимагає «*ut sit exiguum caput et siccum prope pelle ossibus adhaerente, aures breves et argutae, oculi magni, nares patulae, erecta cervix, coma densa et cauda, unguicularum soliditate fixa rotunditas*»². Якби кінь, шлях якого я вислідив, не був воістину найкращим у стайні, як тоді пояснити, чому навздогін йому кинулися не

---

¹ Всяке створіння на світі, немов зображення або книга, править нам за дзеркало (*лат.*).

² ...щоб голова була мала і міцно посаджена, шкіра тісно прилягала до кісток, вуха щоб були короткі і загострені, очі — великі, ніздрі широкі, шия випростувана, грива і хвіст густі, копита тверді і круглі (*лат.*). Цитату взято з «Етимологій» Исидора з Севільї (див. *Глосарій*).

лише стайничі, але й завдав собі клопоту сам келар? А коли чернець вважає якогось коня чудовим, то хай як той кінь справді виглядає, чернець бачить його лише так, як описують його *auctoritates*¹, а найпаче, — і він лукаво усміхнувся до мене, — якщо він вчений бенедиктинець...

— Гарзд, — відповів я, — а чому саме Гнідий?

— Нехай пошле тобі Дух Святий трохи більше оливи до голови, ніж ти тепер маєш, сину мій! — вигукнув учитель. — Як же інакше ти б назвав коня, якщо навіть великий Буридан, який туж-туж стане ректором у Парижі, не знайшов кращого імені для лепського коня?

Оце таким був мій учитель. Він не тільки вмів читати велику книгу природи, але й розумівся на тім, як ченці читали писані книги і мислили за їх посередництвом. І дар сей, як ми побачимо, немало прислужився йому в наступні дні. Зрештою, його пояснення здалося мені тоді цілком очевидним, і гордощі за те, що тепер я теж його знаю, притлумили сором за те, що я не зумів пояснити це самостійно, і я мало не запишався зі своєї проникливості. Ось яка сила істини, котра, як і добро, щедро дарує сама себе. І слава йменню святому Господа нашого Ісуса Христа за чудовне се одкровення, якого я сподобився.

* * *

Та повернись до свого русла, оповіде моя, бо ж сей чернець ветхий бариться надто на маргіналіях. Повідай краще, як ми дісталися до головних воріт монастиря, і на порозі стояв абат, біля якого двійко послушників тримали золоту миску, повну води. Коли ми спішилися, він умив Вільямові руки, а тоді обняв його, цілуючи в уста, і дав святе благословення, а келар тим часом зайнявся мною.

— Дякую, Аббоне, — мовив Вільям, — для мене велика радість ступити в обитель, підвладну вашій милості, адже слава про неї перейшла далеко за сі гори. Приходжу я як прочанин в ім'я Господа Нашого й як такого ви мене гідно вшанували. Але приходжу я також в ім'я нашого синьйора на цій землі, як повідомить вас послання, котре вам вручу, і від його імені теж дякую вам за гарний прийом.

Абат взяв листа з імператорськими печатами і сказав, що, зрештою, про Вільямове прибуття ще раніше повідомили його інші по-

---

¹ Авторитети (лат.).